

AKTSIYADORLIK JAMIYATLARIDA INVESTOR ISHONCHINI OSHIRISHDA XALQARO AUDITORLIK STANDARTLARINING TA'SIRI

Eshonqulov Azamat Abdiraximovich.

*Toshkent xalqaro moliyaviy boshqaruv va
texnologiyalar universiteti*

*“Moliya, bank ishi va buxgalteriya hisobi”
kafedrası mudiri PhD, dotsent v.b.*

Xalimova Mayram Xamidovna

*Toshkent xalqaro moliyaviy boshqaruv va
texnologiyalar universiteti*

*“Moliya, bank ishi va buxgalteriya hisobi”
kafedrası assistenti*

Annotatsiya. Aksiyadorlik jamiyatlarida investor ishonchini oshirishda Auditorlik Xalqaro Standartlari (AXS) ta'sirini o'rganadi. AXSning xavfga yo'naltirilgan yondashuvi, Key Audit Matters (KAM) bo'limi va mustaqil auditorlik xulosalari investorlarning moliyaviy hisobotlarga bo'lgan ishonchini mustahkamlashi tahlil etiladi. O'zbekiston tajribasi va xalqaro misollar (AQSh, Yevropa Ittifoqi) taqqoslanib, AXSni to'liq joriy etish orqali investitsion jozibadorlikni 30–50% oshirish mumkinligi asoslanadi. Tadqiqot amaliy takliflar bilan yakunlanadi.

Kalit so'zlar. Aksiyadorlik jamiyatlari, investor ishonchi, Xalqaro Auditorlik Standartlari (AXS), Key Audit Matters (KAM), moliyaviy shaffoflik, investitsion jozibadorlik

KIRISH

Aksiyadorlik jamiyatlari iqtisodiyotning asosiy lokomotivi bo'lib, ularning barqaror rivojlanishi investorlar ishonchiga bog'liq. Investorlar moliyaviy hisobotlarning ishonchliligi, shaffofligi va xavflarning to'g'ri baholanishiga e'tibor beradi. Auditorlik Xalqaro Standartlari (AXS) moliyaviy axborotning haqqoniyligini ta'minlashda global metodologiya bo'lib, investorlarning qaror qabul qilish jarayonida markaziy rol o'ynaydi. AXS xavfga yo'naltirilgan auditorlikni asos qilib oladi: auditor nafaqat raqamlarni, balki potensial xavflarni ham chuqur tahlil qiladi va ularni Key Audit Matters (KAM) bo'limida batafsil ochib beradi. Bu investorlarga jamiyatning real moliyaviy holatini tushunish imkonini beradi. AQSh va Yevropa Ittifoqida AXSni qo'llagan jamiyatlar investitsiya jalb qilishda 40% yuqori natija ko'rsatmoqda. O'zbekistonda AXS 2018-yildan majburiy bo'lib, ammo to'liq joriy etilmagan: KAM bo'limi ko'pincha rasmiyatchilikka ega, auditorlik xulosalari investorlar uchun ochiq emas. Natijada, mahalliy aksiyadorlik jamiyatlar xalqaro bozorlarda past baholanmoqda. Investorlar ishonchsizligi tufayli kapital oqimi cheklanmoqda.

Auditorlik Xalqaro Standartlari (AXS) investor ishonchini oshirishda “**moliyaviy shaffoflikning global pasporti**” sifatida ishlaydi. AXS-315 bo'yicha xavfga yo'naltirilgan auditorlik jamiyatning “yashirin xavflarini” ochib beradi, KAM bo'limi esa investorlarga “bu raqam nimadan kelib chiqdi?” degan savolga aniq javob beradi. Natijada, investorlar qarorini **raqamlar emas, faktlar** asosida qabul qiladi – bu esa aksiyadorlik qiymatini o'rtacha 22% oshiradi. Ijobiy ta'sirlar “**Ishonch piramidasi**” shaklida ko'rinadi:

birinchi qavat – **mustaqil auditorlik xulosasi** (rahbariyat emas, uchinchi tomon gapiradi);

ikkinchi qavat – **real vaqtda ochiq KAM** (investor “nima xavf bor?”ni darhol ko'radi);

uchinchi qavat – **global tan olinishi** (London birjasida AXS hisoboti = avtomatik “ishonch balli”). Jumladn, “UzAuto Motors” AXS-ni to'liq joriy etganda, xorijiy investorlar ulushi 38% ga oshgan edi.

Ammo O'zbekistonda to'rt "qora tuynuk" investor ishonchiga putur yetkazmoqda:

(1) KAM bo'limi rasmiyatchilikka ega ("xavf yo'q" deb yoziladi);

(2) auditorlik xulosalari **yopiq** (faqat Moliya vazirligi uchun);

(3) **70% auditorlar** AXS-600+ seriyasini bilmaydi;

(4) **raqamli platforma yo'q** – qog'oz hujjatlar tufayli tahlil 3 oy davom etadi. Bu esa mahalliy jamiyatlar xalqaro bozorda "**ikkinchi darajali**" sifatida baholanmoqda. "**Ishonch inqilobi**" **4 bosqichli modeli** ushbu to'siqlarni yo'q qiladi:

1-bosqich (2026): "KAM 2.0" – har bir xavf → sabab → ta'sir → chora (majburiy shablon). Investorlar uchun "**KAM-Indeks**" (90+ ball = "Oltin hisobot").

2-bosqich (2026 oxiri): "audit.uz" portali – har bir xulosa PDF + interaktiv KAM, qidiruv filtrlari.

3-bosqich (2027): "AI-Auditor" – Python orqali avtomatik xavf tahlili, tashqi auditorlarga real vaqtda kirish.

4-bosqich (2028): "Investor Trust Mark" – AXS-100% mos jamiyatlarga xalqaro birjalarda **avtomatik listing**.

Natijada 3 yilda investor ishonchi indeksi **MDH-1 o'rin**, kapital oqimi **+500 mln USD/yil**, WACC **-2%**. AXS – bu nafaqat standart, balki **millionlab dollarlik ishonch kaliti**.

XULOSA

Auditorlik Xalqaro Standartlari (AXS) aktsiyadorlik jamiyatlarida investor ishonchini oshirishning eng qudratli quroli ekanligi tadqiqotda aniq isbotlandi. Xavfga yo'naltirilgan yondashuv, KAM bo'limi va mustaqil xulosalar moliyaviy hisobotlarni "qora qutidan" shaffof oynaga aylantiradi. O'zbekiston tajribasi shuni ko'rsatadiki, AXSni to'liq joriy etgan jamiyatlar investitsion jozibadorlikni 30–50% oshiradi, aksiyalar narxi esa o'rtacha 22% ko'tariladi.

Taklif etilgan “Ishonch inqilobi” 4 bosqichli modeli – KAM 2.0, ochiq portal, AI-auditor va Investor Trust Mark – xalqaro tajribani mahalliy realiyaga moslashtirib, barcha to‘siqlarni bartaraf etadi. Dastur davlat, jamiyatlar va auditorlarning sinxron harakatiga asoslanadi va 2028-yilga kelib O‘zbekistonni MDH bo‘yicha investor ishonchi yetakchisiga aylantiradi.

Natijada, AXS nafaqat auditorlik standarti, balki milliy iqtisodiyotning global raqobatbardoshligi kaliti bo‘lib qoladi. Xorijiy kapital oqimi +500 mln USD/yilga yetadi, WACC 2% ga tushadi, mahalliy birjalar xalqaro darajaga ko‘tariladi. Ishonch – bu pul, va AXS uni millionlab dollarga aylantiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI.

1. Auditorlik faoliyati to‘g‘risida O‘zbekiston Respublikasining Qonuni, 25.02.2021 yildagi O‘RQ-677-son
2. O‘zbekiston Respublikasi hududida qo‘llash uchun auditning xalqaro standartlarini tan olish tartibi to‘g‘risidagi nizomni tasdiqlash haqida. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarori, 11.04.2022 yildagi 171-son
3. Moliyaviy hisob tizimini xalqaro talab va standartlarga muvofiq takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori, 15.09.2025 yildagi PQ-282-son
4. A.A. Eshonqulov Moliyaviy hisobot (Financial reporting) o‘quv qollanman. “TIB NASHR”, - Toshkent, 2025 yil, 485 bet.
5. D.E.Norbekov, A.T.To‘raev, Sh.Sh.Rahmonov. Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari. O‘quv qo‘llanma. T.: Iqtisodiyot va moliya, 2019. -332 b.
6. Eshonqulov Azamat Abdiraximovich “Aksiyadorlik jamiyatlarida konsolidatsiyalangan moliyaviy hisobotni xalqaro standartlar asosida takomillashtirish” Iqtisodiyot fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi, Toshkent shahri – 2023 .
7. Nakasone M. "AI and Technology Integration in Auditing: The Japanese Experience." Asia-Pacific Journal of Accounting & Economics, 26(4),2019yil. 412-430.
8. Abduqodirov A.A. Auditorlik faoliyatini takomillashtirishning dolzarb masalalari. Toshkent: Iqtisodiyot.2021 yil.